

Šime Demo

Strogi profesor
na putovanju kroz vrijeme

Tore Janson, *A Natural History of Latin*.

The story of the world's most successful language. Translated and adapted into English by Merethe Damsgård Sørensen and Nigel Vincent.
Oxford University Press, Oxford 2004., 316 stranica.

MEĐU ZNANSTVENICIMA su vrlo brojni oni koji spoznaje iz svoga područja žele na neki način proširiti među nestručnjake, ne bi li ih informirali o tome što se u znanstvenim krugovima u struci radi ili ih čak i zainteresirali za bliži susret s njome. Rezultati takvih želja raznoliki su: od novinskih članaka, školskih udžbenika, enciklopedijskih i leksikonskih natuknica, pa do javnih predavanja, znanstvenopopularnih knjiga i raznih oblika prisutnosti na internetu.

I latinski se jezik može popularizirati, pri čemu autori obično prije svega nastoje upoznati publiku s njegovom civilizacijskom važnošću, ne bi li potakli interes za neposredni susret s djelima latinskih pisaca i, u najboljem slučaju, prelazak na učenje samoga jezika. Latinski je za takav pristup, barem u Zapadnoj Europi, vrlo zahvalan. Dovoljno je iznijeti povijest zapadnoeuropske kulture i književnosti od 3. st. pr. Kr. do 18. st., i ostat će vrlo malo cjelina u kojima latinski nije imao barem sporednu ulogu. Stoga vrijednost djelâ koja se u takvo što upuštaju nije toliko u samoj ideji koliko u odabiru relevantnih pojedinosti i načinu njihove interpretacije.

Jedna je od novijih knjiga o latinskome namijenjena širokoj publici knjiga *A Natural History of Latin* Tore Jansona, umirovljenog latinista i afrikanista iz Göteborga.¹ Janson želi jednostavnim jezikom, bez znanstvenoga aparata i pretjerivanja u tehničkoj terminologiji, prikazati društva koja su kroz povijest rabila latinski jezik, i to u svjetlu statusa koji je taj jezik u pojedinim razdobljima imao.

Knjiga je podijeljena u dvije glavne cjeline: u prvoj se prikazuje razdoblje u kojem je latinski bio materinji jezik (*Latin and the Romans*, str. 1 – 82), dok druga obuhvaća onaj neobičniji dio povijesti latinskoga, kada su ga svi učili kao strani jezik (*Latin and Europe*, str. 83 – 176). Ostali se dijelovi mogu promatrati kao dodatci: pregled morfologije latinskoga (*About the Grammar*, 177 – 215), popis latinskih riječi koje se nalaze u knjizi (*Basic vocabulary*, str. 217 – 269), popis nekih latinskih fraza i izreka (*Common Phrases and Expressions*, str. 271 – 296). Knjiga je popraćena odjeljkom *Suggested readings* (str. 297 – 299), u kojemu se preporučuju neki osnovni naslovi za prvi, ali i

¹ Knjiga je izvorno izdana na švedskom pod naslovom *Latin. Kulturen, historien, språket* (Stockholm 2002). Janson je poznat i po, također popularno pisanoj, knjizi *Speak: A Short History of Languages* (Oxford 2002).

nešto dublji susret s latinskim i civilizacijama koje je obilježio. Na kraju se nalazi kazalo s osobama, mjestima, djelima i tehničkim pojmovima (str. 301 – 305).

Osnovna je organizacija pripovijedanja kronološka, no unutar nje naslovi raščlanjuju građu na pojedina polja književne i uopće ljudske djelatnosti (govorništvo, pjesništvo, znanost...), stilske i jezične razine (*Everyday language; Loanwords and neologisms...*), te pitanja razvoja kulture (*How bad were the Romans?; The meeting with Greece; Latin in schools...*), razvoja jezika (*How Latin became Latin; From Latin to Romance languages...*) i sl.

Velika je vrijednost knjige ta što vrlo pitkim, popularnim izičajem, bez sumornih nabiranja i ulaženja u detalje, daje na jednom mjestu brojne podatke važne za poznavanje svijeta latinske pismenosti. Premda je knjiga namijenjena pravim početnicima, i stručnjaci će u njoj naći neke možda nepoznate im zanimljivosti, osobito one vezane za poslijeantički odjek latinštine (primjerice, nižepotpisani je iz ove knjige saznao da svaka novootkrivena biljna i životinjska vrsta mora osim latinskoga binarnoga imena dobiti i službeni opis na latinskome, str. 153).

Živosti autorova pripovijedanja snažno pridonosi često variranje širine kadra: sad pred očima imamo prostranu panoramu rimskoga širenja na istok ili velike seobe naroda, a odmah potom pratimo Katulov kratki život, ulazimo u Boetijevu ćeliju ili nepristojno zavirujemo u korespondenciju između Petra Abelarda i Héloise. Zahvaljujući istančanom osjećaju za uzročno-posljedični slijed događaja, autor baca pogled naprijed i nazad, ukazujući na isprva neprimjetne niti koje vežu dijelove povijesnoga razvoja. Takav postupak zasigurno će mnoge čitatelje navesti da jednom započetu knjigu pročitaju do kraja.

Naslov knjige nakon čitanja može se učiniti neprikladnim, jer autor vrlo plitko ulazi u problem jezičnog razvoja, koji mu, čini se, i nije glavna preokupacija. Jezik mu je zapravo vezivno tkivo, zalijepljeno na margine povijesnih događaja. On se najčešće spominje tek nakon što su se ispripravili izvanjezični događaji, a opravdanje je najčešće svedeno na: »Eto, i tu se rabio latinski.« Prema tome, oni koji traže dubinsku raspravu o funkcijama latinskoga jezika kroz povijest i o njegovoj »unutarnjoj« povijesti, tj. mijenama u njegovoj strukturi, ovom se knjigom ne mogu zadovoljiti. Pokušaj davanja knjizi snažnijih »lingvističkih« tonova nepotrebnim gramatičkim »dodatakom« nije pomogao povećanju sklada između teksta i čitateljskih očekivanja.

Janson nije, poput nekih njegovih kolega, samo laudator latinskog jezika. Naprotiv, vrlo je oštar prema predstavnicima kultura koje su ga rabile. U knjizi je eksplicirana »nulta tolerancija« prema npr. robovlasničkoj nehumanosti i crkvenoj isključivosti, rimskom »pretjerivanju« u vojničkoj stezi (slučaj Tita Manlija Torkvata), »genocidnosti« koju je rimska vojska pokazivala pri svojim osvajanjima itd. U ovoj su knjizi ta (ne)djela završila samo zato što su glavni negativci govorili i pisali latinski. Korisno je to Jansonovo podsjećanje na to da latinski nije bio samo jezik izvrsnih govornika i filozofa, pjesnika i pripovjedača, pravnika i znanstvenika, već i onih koji su rušili, ubijali i ponižavali. Ipak, možda je trebalo bolje naglasiti činjenicu da je jezik i kada služi dobru i kada služi zlu neutralno oruđe bez vlastite snage za djelovanje, i da se slijedom toga uzroci stanja moraju tražiti daleko od jezika kao takvoga.

Janson je svoja uvjerenja argumentirao u znanstvenim radovima (počevši još od 1960-ih godina), nepristupačnima širem čitateljstvu, tako da su kritičari koji su pročitali samo ovu knjigu s pravom napali u njoj očitovanu paušalnost nekih njegovih ocjena. Janson je naglo skočio iz znanstvenog diskursa u popularni, u kojemu su njegovi stavovi, ogoljeni od argumentacije, postali laka meta internetskih skribomana. Optuživan je da nametanjem svoga jednostranog stava podcjenjuje inteligenciju čitatelja. Ipak, možda se inteligentni čitatelj upravo neće dati lako uvjeriti od Jansona, pogotovo kad je njegova ocjena odsječena, neargumentirana i odrješita, već će biti potaknut da sam pročita »pohlepnog robovlasnika« Katona Starijeg ili »netolerantnog vjerskog fanatika« Tertulijana i stvori vlastiti sud o njihovu moralnom i intelektualnom liku. Nije li možda upravo to i bila Jansonova namjera?

Šime Demo